

AKSARAY İLİ'NDE YENİ BİR EL SANATI ‘‘YUMURTA BEBEK YAPIMI’’

Semra KILIÇ KARATAY^{1*+}

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Resim-İş Eğitimi ABD

*Sorumlu Yazar ve +Sunucu: semra.kilic@hotmail.com

Sunum/Bildiri Türü:Sözlü/Tam Metin

Özet- İnsanoğlu var olduğundan beri ihtiyaçları doğrultusunda doğadan yararlanmışır. İhtiyaçlar sonradan sanata dönmüş bunun sonucunda el sanatlarımız var olmuştur. El sanatları bir ulusun kültürel kişiliğinin en canlı ve anlamlı belgeleridir. Birçok uygarlığın beşiği olan Anadolu'ya Türklerin yerleşiminden sonra, bu uygarlıkların kültürleri yeni bir sentez içinde varlıklarını sürdürmüşlerdir denilebilir. İşte bu nedenle Türk el sanatlarının kökleri çok eskilere gitmekte ve sosyo-kültürel açıdan önem taşımaktadır.

Anadolu ve çevresinde serpilip gelişen Türk el sanatlarının zengin bir geçmişi olup tarihin eskimeyen belgeleridir. Müzelerde sergilenen örnekler bunun kanıtıdır. Topluların ekonomik ilişkilerinin çağlara göre değişmesi, yeni yeni mesleklerin doğmasına sebep olurken, eski mesleklerin bir kısmı tarih sahnesinden silinmiş, bir kısmı da dönüşerek yeni biçimlerde varlığını sürdürmüştür.

Aksaray ve çevresine baktığımızda yumurta bebek yapımı günümüzde turistik amaçla yapıldığı görülmektedir. Özellikle de yapıldığı yörenin yöresel kıyafetlerinin giydirilmesi kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerin konsept olarak kullanılması ayrı bir özellik kazandırmıştır.

Yapılan alan araştırması ile yumurta bebek yapımında kullanılan araç ve gereçler, malzemeler ve yapım aşamaları ile ilgili fotoğraf, video ve röportaj yolu ile veri toplanmış, toplanan verilerin paylaşımı amaç edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler- Bebek, yumurta, el, Aksaray

A NEW HANDICRAFT IN AKSARAY ‘‘EGG BABY CONSTRUCTION’’

Semra KILIÇ KARATAY^{1*+}

¹Aksaray University, Faculty of Education, Department of Painting Education

*Corresponding Author and +Speaker: semra.kilic@hotmail.com

Presentation/Paper Type: Oral/Full Text

Abstract- Human beings have benefited from nature since their existence. The necessities have returned to art and as a result, our handicrafts have existed. Handicrafts are the most lively and meaningful documents of a nation's cultural personality. After the settlement of Turks to Anatolia, which is the cradle of many civilizations, the cultures of these civilizations can be said to have existed in a new synthesis. For this reason, the roots of Turkish handicrafts go very old and socio-cultural importance is important.

It is a rich history of the Turkish handicrafts that flourished in and around Anatolia. The examples in the museums are proof of this. While the economic relations of societies changed according to ages, some new professions emerged, some of the old professions were removed from history and some of them were transformed into new forms.

When we look at Aksaray and its surroundings, it is seen that egg making is done for tourist purposes. Particularly, the use of the local dresses of the region in which they were made as a concept has been given a different character.

With the field research, data, tools, materials, materials used in the construction of the baby, materials and construction stages of the photos, videos and interviews were collected through data collected, the purpose of sharing the collected data.

Keywords- Baby, egg, hand, Aksaray

GİRİŞ

Anadolu'da bebek oyuncaklar, kukla ve diğer törensel işlevleriyle yaygın olarak yaşamaktadır. Kentsel yaşamda genel olarak bebek adıyla bilinse de Anadolu'nun birçok yerinde bebelere gelin denir. Çanakkale, Afyon, Denizli, Konya, Akşehir, Niğde dolaylarında güççe; Erzurum, Gümüşhane gibi yerlerde korçak; Manisa, Akşehir dolaylarında kurçak denir. Dodu, gade gibi isimler de alan bebeklerin, Türklerin Orta Asya' da inanç sistemi olarak benimsedikleri Şamanizm' den kaynaklandığı açıkça görülmektedir (Bilgin 1990: 40).

Anadolu'nun 10. yüzyılda Türklerin eline geçmesinden sonra da oyuncak geleneği, kültür aktarımı yoluyla günümüze kadar gelmiştir. Türklerin Orta Asya' da oyuncak bebek yapıkları, ancak sonrasında İslamiyet'in etkisiyle bu geleneği bırakhkları, Anadolu' ya geldikten sonra da Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde küçük zanaat ustalarının oyuncak geleneğini sürdürdüğü bilinmektedir (Önder 1986: 14-18).

Kapadokya'nın tarihi ve doğal zenginliği çağlar boyunca bölge insanı tarafından doğal malzemelerle yoğrulup bütünleşmiş ve sanata dönüşmüştür. Kapadokya halkının geçim kaynağı olan uğraşlarda, bu doğal ve kültürel varlığın mirası önemli yer tutmaktadır. Kültürel mirası canlı tutmasının yanında ekonomik bir getirisi de olan el sanatlarından biri el yapımı bebek üretimidir (Temiz ve Çağdaş 2012: 272-273).

Folklorik kıyafetli yapma bebekler, memleketlerinin folklorik kültürünü tanıtan, geçmişe ve geleceğe kültürel köprü atabilen uluslararası kültür alışverişini sağlayan konu olmakla önem kazanmaktadır (Bilgin 1997, s. 54).

Nitekim el yapımı bebeklerle folklorik zenginlikleri gelecek kuşaklara ötürürken dünü bugüne, bugünü yarına aktarmak ve bu arada yepyeni bir iş kolu yaratmak mümkündür. Bu anlamda boş zamanların ve artık iş gücünün değerlendirilmesi ile aile ekonomisine katkıda bulunulmasını sağlamak, geleneksel kıyafetlerle ilgili kültürel mirası belgelemek, folklorik bebeklerin yapılış amacını ortaya koymaktadır (Bilgin 1997, s. 1, 55).

Nevşehir' de satılan hediyelik eşyaların başında gelen bez bebekleri bölgenin bütün turistik alanlarında görmek mümkündür. Bundan 30 yıl önce bölgede başlandığı belirtilen bez bebek yapımı bugün oldukça sınırlı sayıda kişi tarafında icra edilmektedir. Bebekler hem yerli turist hem de yabancı turist tarafından ilgi görmektedir. Hem el yapımı, hem de uygun fiyatlı oluşu, yerli ve yabancı turistler tarafından bu ürünün rağbet görmesini sağlamaktadır (Yolcu, 2014,s:30).

Aksaray ilinde yapılan yumurta bebek yapımının daha çok çevre illerden kültürel etkileşim sonucunda ortaya çıkığı bilinmektedir. Özellikle Gülağaç ilçesinde ve çevresinde yaygın olarak yapılan yumurta bebeklerin kültürel etkileşimden etkilendiği görülmektedir. Yapılan bebek örnekleri

incelendiğinde bebeklere genellikle kırsal bölgede yaşayan insanların yöresel kıyafetler giydirilmektedir(Taşcıoğlu, 2017).

Geleneksel giyim, her ülkenin geleneksel kültürünün bir parçasıdır. Günümüz şartları ve gelişme temposu nedeniyle giyimde geleneksel özelliklerin hızla yok olması kaçınılmaz bir olaydır. Bebekler üzerinde, asıllarına uygun minyatür geleneksel giyimlerle kalıcılığı sağlamak sonraki nesillere bazı değerleri aktarmada kolaylığı getirecektir. Türkiye’de evlerde yapılan basit bebeklerle fazla gelişmemiş plastik menşeli piyasa bebeklerinin haricinde turizmde yegâne pazarlama sahası bulunan eşyalar, folklorik giysili yapma bebeklerdir. (Bilgin 1997, s:9-10).

Gülağaç Halk Eğitim Merkezi müdürü Tülin ÇİÇEK hanım ile yapılan görüşmede yumurta bebek yapımı kurslarının uzun süredir var olduğunu ve bu kurslarla da ev hanımlarına yeni bir meslek edindirme çabası içinde olduklarını belirtmiştir. Yapılan bebeklerde unutulmaya yüz tutmuş zanaatlara yer verildiğini belirten ÇİÇEK yumurta bebeklerle hem bu meslekleri hayatta tutmaya çalıştıkları hemde bayanlara meslak edindirdiklerini ifade etmektedir.

Gülağaç Halk eğitim merkezi kurs hocası olan Hatice TAŞÇIOĞLU bu mesleği Diyarbakır Olgunlaşma Enstitüsünde öğrendiğini ve öğrendiği zamandan beri de bu mesleği öğrencilerine öğrettiği ve bu alanda kendini yeterince geliştirdiğini dile getirmiştir. Bu mesleği farklı köy ve kasabalarda açtığı kurslarda devam ettiren Taşcıoğlu şimdilerde ise Gülağaç merkezde kursa devam etmektedir.

Yumurta Bebek Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler

Yumurta: Yumurtanın içini kabuğunu kırmadan boşaltılarak kullanılmaktadır. Bebek yapımında vucüdu oluşturmaktadır.

Fotoğraf 1. Yumurta (Kılıç Karatay, 2017).

Nişasta Unu: Yumurta bebek yapımında kullanılan nişasta unu ile genellikle bebeğin dış kısmında kıyafet ve diğer aksesuarların yapılmasında kullanılmaktadır.

Fotoğraf 2. Nişasta unu (Kılıç Karatay, 2017).

Ağaç Tutkal: Yapıştırıcı olarak hem yapıştırma işleminde hem de hamurun yoğrulmasında kullanılmaktadır.

Fotoğraf 3. Ağaç tutkal (Kılıç Karatay, 2017).

Merdane: Yoğrulan hamurun açılmasında kullanılmaktadır.

Fotoğraf 4.. Merdane (Kılıç Karatay, 2017).

Boya: Hamurdan yapılan kıyafetlerin ve diğer aksesuarların renklendirilmesinde kullanılmaktadır. Her türlü sıvı boya kullanıldığı gibi suluboya da kullanılmaktadır.

Fotoğraf 5.. Sulu boya(Kılıç Karatay, 2017).

Aksesuar Malzemeleri: Genelde unutulmaya başlayan sanatlar konsepti olarak kullanılmaktadır. Örneğin simitçinin simitçi tepsi, ayakkabı boyacısının boya sandığı veya odun taşıyan hammalın odun selesi gibi aksesuar malzemeleridir.

Yumurta Bebeğin Yapım Aşamaları

- İlk olarak yumurtaların içi boşaltılır.

Fotoğraf 6. İçi boşaltılmış yumurta (Kılıç Karatay, 2017).

- Nişasta unu, tutkal ve su ile seramik hamuru yoğrulur.

Fotoğraf 7. Seramik hamurunun yoğrulması(Kılıç Karatay, 2017).

- Yoğrulan hamur kurumaması ve yumuşaması için poşet içine konulur ve bekletilir.

Fotoğraf 8. Seramik hamurunun poşetlenmesi(Kılıç Karatay, 2017).

- Poşette dinlenen hamur daha sonrasında küçük parçalara bölünerek oklava veya merdane yardımı ile uygun bir şekilde ince açılır ve diğer kalan hamur kurumaması için yine poşette muhafaza edilir.

Fotoğraf 9. Seramik hamurunun açılması(Kılıç Karatay, 2017).

Öncesinde içi boşaltılan yumurta suyun içine batırılarak dışı açılan seramik hamuru ile kaplanır.

Fotoğraf 10. Seramik hamuru ile yumurtanın kaplanması(Kılıç Karatay, 2017).

Yumurtanın üzeri hamur ile kaplandıktan sonra fazla gelen kısımlar makas yardımı ile kesilir.

Fotoğraf 11. Fazla gelen hamurun kesilmesi(Kılıç Karatay, 2017).

Fazlalığı kesilen hamurun yumurta üzerine iyice giydirilmesi için yumurta sıkılmadan yumalama işlemi yapılır ve bebeğin gövdesi hazırlanmış olur.

Fotoğraf 12. Hamurun yumurta üzerine giydirilmesi (Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 13. Yumalama işlemi (Kılıç Karatay, 2017).

Fazla gelip parçalar tekrar beze yapılarak oklava ile açılır ve açılan hamur kalıplara uygun olarak kesilerek gövdenin alt kısmına ayak kısmı yapılır. Yapılan ayaklar ağaç tutkal ile gövdeye tutturulur.

Fotoğraf 14. Hamurun kalıba göre kesilmesi (Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 15. Gövdenin ayaklar üzerine yerleştirilmesi (Kılıç Karatay, 2017).

Ayakları yapılan bebeğin başı da yapılır ve yerine yerleştirilir. Başı yerleştirilen bebeğin kafasına fesi de yapılarak baş kısmı tamamlanmış olur.

Fotoğraf 16. Başının yerleştirilmesi
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 17. Fesin yapılması
(Kılıç Karatay, 2017).

Baş kısmı tamamlanan bebeğin artık dış süslemesine geçilir. Çalışılacak konseptte göre kıyafetler çalışılır. Genelde yöresel kıyafetlerin çalışıldığı bebeklerde yelek, etek, işlik ve yemeni gibi günlük kıyafetler ele alınır. Kıyafetleri tamamlanan bebekler boyama işlemi ile renklendirilir.

Fotoğraf 18. Kıyafetleri boyama
işlemi (Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 19. Kıyafetleri boyama
işlemi(Kılıç Karatay, 2017).

- **Yumurta bebeklerde kullanılan kompozisyonlar**

Yumurta bebek yapımında kompozisyon olarak simitçi, boyacı, dokumacı, ekmek yapan ve turşu kuran bayanlar, oduncu gibi meslekleri konu alan çalışmalar yapılmaktadır. Bunun yanısıra şirinler, halay çeken bayanlar gibi farklı ve özgün tasarımlara da yer verilmektedir.

Fotoğraf 20. Ekmek yapan kadın
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 21. Boyacı
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 22. İnek besleyen kadın
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 23. Simitçi
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 24. Halk oyunu ekibi
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 25. Efe kıyafeti
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 26. Ekmek yapan kadın

Fotoğraf 27. Halı dokuyan kadın

(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 28. Çocuk gezdiren kadın
(Kılıç Karatay, 2017).

(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 29. Odun taşıyan baba-oğul
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 30. Şirinler ve Gargemel
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 31. Noel baba
(Kılıç Karatay, 2017).

Fotoğraf 32. Turşu kuran ve ekmek yapan kadınlar (Kılıç Karatay, 2017).

SONUÇ

Anadolu'da kadınlarımız ellerinin altındaki artık malzemeleri kullanarak bebek yapma geleneği günümüze kadar süregelmiştir. Farklı bölgelerde yaşayan Türk topluluklarının kültürel özelliklerini yansıtan oyuncak bebekler orijinal olma özelliğini kaybetmemişlerdir. Ancak sanayi ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte fabrikasyon bebeklerin el yapımı bebeklerin yerine geçmesi de günümüz sorunlarından biridir.

Günümüzde çocukların ihtiyacından çok hediyelik eşya veya turistik satış ürünü olarak görülen yumurta bebekler kadınlar için ekonomik kaynak olmanın yanında evlerde dekor süsleme eşyası olarak da yerini almıştır. Özellikle de kırsal yörelerdeki kadınlar evlerindeki artık malzemeleri değerlendirerek hem atık malzemeleri geri dönüşüme çevirmiş aynı zamanda da kendileri için ekonomik olarak güç elde etmişlerdir.

Anadolu kadını her daim akıllı ve beceriklidir. Yumurta bebek yapımı bunun en güzel örneklerindedir. Yumurtanın kabuğunu çöpe atmanın yerine, yumurtaya kendi işlevi dışında yeni bir işlev yüklenmiş, ve farklı kompozisyonlarda farklı bir anlam yüklemiştir. Kadınlarımız yapılan yumurta bebeklere yaşadıkları yörenin kıyafet ve süslemesini yaparak yumurta bebeklerin albenisini geliştirmektedir.

Aksaray ilinde özellikle de turistik bölgelerde yaygın olarak yapılan yumurta bebekler ya kişiye özel stantlarda ya da hediyelik süs ve eşya mağazalarında satılmaktadır. Yumurta bebek yapımında açılan halk eğitim kursları da bu mesleğin canlı tutulmasına ve devam ettirilip gelecek nesillere bırakılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Sadece bir köy veya kasabada üretilmeyen bebekler daha çok turistik bölgelerde yaygın olarak üretilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Bilgin, Nuran. (1990). Folklorik Yapma Bebekçilik. Ankara: AÜ Basımevi.
2. Bilgin, Nuran, 1997, Folklorik Yapma Bebekçilik, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
3. Önder, Nabey. (1986). Türkiye' de Oyuncakçılık. Folklor Halkbilim Dergisi, 4/35, s. 14-18.
4. Temiz, Gülay; Çağdaş, Aysel; Çağdaş, Miyase. (2012). Nevşehir Kültüründe Yer Alan El Yapımı Bebeklerin Malzeme, Yapım Teknikleri ve Kültürel Özelliklerinin İncelenmesi, Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri.
5. Yolcu, Mehmet Ali, 2014, Nevşehir Yöresinde Yaşayan Geleneksel Meslekler, Ankara

Sözlü görüşmeler

1. ÇİÇEK, Tülin, Gülağaç Halk Eğitim Merkezi Müdürü, Sözlü görüşme, 06.12.2017
2. TAŞÇIOĞLU, Hatice, Kurs Hocası, Sözlü görüşme, 06.12.2017
3. TEKİN, Gürcü, Sözlü görüşme, 08.12.2017

4. TEKİN, Sergül, Sözlü görüşme, 08.12.2017
5. YUVANÇ, Hülya, Sözlü görüşme, 08.12.2017
6. ÜZ, Burcu, Sözlü görüşme, 08.12.2017
7. TEKİN, Sevim, Sözlü görüşme, 08.12.2017
8. ÇAPACI, Sibel, Sözlü görüşme, 08.12.2017
9. TEYMEN, Canan, Sözlü görüşme, 08.12.2017
10. ABAY, Arzu, Sözlü görüşme, 08.12.2017